

**Навчальні матеріали до курсу
«Порівняльна типологія»
для студентів спеціальності 8.02030302 Мова і література (німецька)***

1. МЕТА І ЗАВДАННЯ ВИВЧЕННЯ КУРСУ

Мета викладання дисципліни полягає у засвоєнні магістрантами типологічних характеристик та спільних і відмінних рис німецької й української мови на всіх структурних рівнях у зіставному плані, а також методів їх використання у практиці викладання німецької мови у школах та вищих навчальних закладах з українською мовою навчання.

Завданнями курсу є:

- узагальнення знань студентів із уже вивчених на попередніх курсах теоретичних дисциплін;
- визначення предмету, мети і завдань порівняльної типології як самостійного розділу типології мов, її місця серед інших мовознавчих дисциплін і взаємозв'язків з ними;
- характеристика методів і принципів, які використовуються у порівняльній типології;
- огляд історії типологічних досліджень;
- аналіз сучасних типологічних теорій і вчень;
- встановлення типологічних подібностей і відмінностей між підсистемами і системами німецької та української мов на:
  - а) фонологічному;
  - б) морфологічному;
  - в) лексичному і
  - г) синтаксичному рівнях.
- систематизація методів використання результатів типологічного зіставлення обох мов у практиці викладання німецької мови з метою діагностування та прогнозування помилок, зумовлених інтерференційними впливами рідної мови;
- поглиблення магістрантами навичок роботи з науковою літературою з порівняльної типології, вироблення навичок оперування типологічними й мовознавчими термінами, а також порівняльно-типологічною методикою.

2. НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА КУРСУ

Вступ.

Курс „Порівняльна типологія німецької та української мов” спирається на знання магістрантами курсів сучасної української мови, фонетики, граматики, лексикології німецької мови, основних положень загального мовознавства, а також методики викладання іноземних мов. Як відомо, повне виключення рідної мови при навчанні іноземної мови неможливе. Більше того, засвоєння іноземної мови відбувається у багатьох випадках через структуру рідної, що призводить до інтерференції, запобігти якій не можна без ґрунтового знання структур рідної мови учнів та іноземної мови, яка вивчається. Застосовуючи порівняльний опис двох мов, майбутні вчителі зможуть діагностувати помилки учнів на будь-якому мовному рівні і знайти найбільш ефективні засоби їх усунення.

Навчально-методичний комплекс укладений відповідно до діючої програми з порівняльної типології німецької та української мов, основної та рекомендованої літератури німецькою й українською мовами.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ І.

Порівняльна типологія як розділ загального мовознавства

Тема 1. Предмет і завдання курсу порівняльної типології (типологія як розділ мовознавства; основні розділи сучасної типології; поняття про мовний тип і про тип у мові; морфологічна класифікація мов; рівні типологічного дослідження; поняття ізоморфізму та аломорфізму мовних явищ; поняття про мовні універсалиї; поняття мови-еталону (метамови); порівняльна типологія рідної та іноземної мов як підвид часткової типології; порівняльна типологія та її зв'язок з іншими лінгвістичними дисциплінами; місце курсу порівняльної типології німецької й української мов у системі професійної підготовки студентів факультетів іноземних мов).

Тема 2. Історія типологічних досліджень (В. Гумбольдт – основоположник типології; класифікуюча типологія (Ф. і А. Шлегелі, В. Гумбольдт, А. Шлейхер, Г. Штайнталь, Ф. Містелі, Н. Фінк, Ф. Ф. Фортунатов); характерологічна концепція типології (В. Скалічка, В. Матезіус, Е. Леві, П. Гартман); ступінчаста типологія (Е. Сепір, Дж. Грінберг); типологія мовних систем (М. С. Трубецької, А. В. Ісаченко, Т. Мілевський, Ч. Базель); типологічні дослідження на території колишнього Радянського Союзу; внесок вітчизняних вчених у типологічні дослідження).

Тема 3. Методика типологічного аналізу (метод типології; співвідношення порівняльно-типологічного, контрастивного і конфронтативного опису мов; теорія детермінанти Г. П. Мельникова; метод типологічних індексів Дж. Грінберга; дистрибутивний аналіз; метод безпосередніх складників; трансформаційний метод).

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II

Типологія фонологічних систем німецької та української мов

Тема 1. Порівняльно-типологічна характеристика фонемних систем (граничні фонологічні одиниці; критерії типологічної характеристики фонологічних систем; вокалізм і консонантизм; типологічні показники підсистеми голосних зіставлюваних мов; кількісна і якісна характеристика німецького й українського вокалізмів; проблема сильного приступу німецьких голосних, нестабільність артикуляції; основні труднощі при навчанні вимови німецьких голосних; типологічні показники підсистеми приголосних зіставлюваних мов; кількісна і якісна характеристика німецького й українського консонантизму; основні труднощі при навчанні вимови німецьких приголосних).

Тема 2. Порівняльно-типологічна характеристика суперсегментних засобів (неграничні фонологічні одиниці та їх ознаки; типологічна характеристика суперсегментних засобів зіставлюваних мов; типологічні показники наголосу; специфіка складових структур у німецькій і українській мовах; головні труднощі при навчанні німецьких складових структур (сильний відступ голосних, нескладові голосні, відсутність тривалості приголосних); специфіка німецького й українського словесного наголосу (переважно динамічний характер німецького наголосу і комбінований характер українського наголосу); основні труднощі при навчанні німецького словесного наголосу; типологічні властивості інтонації; інтонація німецької й української фрази; основні інтонаційні типи в німецькій і українській мовах; інтонація як найскладніший для навчання елемент фонології).

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ III

Типологія морфологічних систем німецької та української мов

Тема 1. Типологія морфологічних систем. Способи вираження граматичних значень (класи морфем і словоформ, співвідношення словоформи і слова; найважливіші структурні особливості німецьких і українських словоформ; синтетичні та аналітичні засоби вираження граматичних значень; переважно синтетичний характер німецької та української словоформ; внутрішня флексія у німецькій та українській мовах; типологія частин мови).

Тема 2. Типологія граматичних категорій (категорія відмінку; категорія числа; основні складнощі навчання утворення і вживання форм числа в німецькій мові; категорія означеності, її граматичний характер у німецькій мові і лексичний – в українській мові;

категорія ступеня якості, відмінності у використанні синтетичних і аналітичних форм ступенів; категорія виду і часу; категорія стану, труднощі при навчанні форм пасива в німецькій мові; категорія модальності; категорія особи).

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ ІV

Типологія лексичних і словотвірних систем німецької та української мов

Тема 1. Порівняльна типологія лексико-семантичних систем (семантична структура і семантичний об'єм слова; збіг і незбіг семантичного об'єму семантично співвідносних слів у німецькій та українській мовах; полісемія і омонімія як семантичні універсалиї; співвідношення семантично мотивованих і немотивованих слів в німецькій і українській мовах; системність лексики; лексико-семантичне поле як елемент мови-еталона; види семантичних відношень між словами лексичних систем; синоніми і антоніми як об'єкти і засоби навчання лексики німецької мови; види фразеологічних одиниць як основа їх порівняльно-типологічного опису; загальний і специфічний шари фразеології в німецькій та українській мовах).

Тема 2. Порівняльно-типологічна характеристика словотворення (словотворчі типи; якісна і кількісна характеристика головних словотворчих моделей німецької і української мов; провідні способи словотворення; переважання суфіксації у сфері українського словотворення, місце суфіксації у німецькому словотворенні; словоскладання і типи складних слів в українській та німецькій мовах; типологія засобів словотвору).

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ V

Типологія синтаксичних систем німецької та української мов

Тема 1. Порівняльно-типологічна характеристика словосполучення (словосполучення в системі одиниць синтаксичного рівня; види сурядного й підрядного зв'язку і засоби їх вираження; типологія словосполучення; основні типи словосполучень у німецькій та українській мовах і їх типологічні характеристики).

Тема 2. Порівняльна типологія речення (двохскладність, номінативність і дієслівність як найважливіші типологічні характеристики німецького речення, відмінності української і німецької мов стосовно цих ознак; формально-типологічні показники двоскладових речень з іменним присудком; основні типи еліпсів у німецькій та українській мовах; еліптичне речення як характерне явище діалогічного мовлення; основні труднощі при навчанні німецьких безособових, неозначено-особових і неповних речень; порядок слів простого речення; граматична, структурна й емоційна функція порядку слів та їх реалізація в німецькій та українській мовах; головні труднощі й основні прийоми інтерференції при навчанні німецького порядку слів; основні показники типології комплексного речення у німецькій та українській мовах; основні випадки міжмовної інтерференції при навчанні німецьких комплексних речень.

3. ТЕМАТИКА ЛЕКЦІЙ

Змістовий модуль I.

Тема 1. Типологія як розділ мовознавства. Предмет і завдання курсу (2 год)

План:

1. Порівняльна типологія як розділ загального мовознавства.
2. Галузі лінгвістичної типології та предмет їх дослідження.
3. Типологічний метод.
4. Проблематика структурної типології: лінгвістичні універсалиї, метамова, типологічна класифікація мов.

Змістовий модуль III

Тема 1. Типологія граматичних категорій іменника й прикметника (2 год)

План:

1. Загальна характеристика граматичних категорій.
2. Типологія граматичних категорій іменника у німецькій та українській мовах: категорія роду, числа, відмінка, означеності та неозначеності.
3. Типи відмінювання прикметників у двох мовах.
4. Типологічні характеристики граматичної категорії якості прикметника у порівнюваних мовах.

Тема 2. Типологія граматичних категорій дієслова (2 год)

План:

1. Синтаксична класифікація дієслів.
2. Категорія виду дієслова у німецькій та українській мовах.
3. Категорія часу дієслова.
4. Категорія стану дієслова.
5. Категорія способу дієслова.

Змістовий модуль IV

Тема 1. Типологія лексичних систем німецької та української мов (2 год)

План:

1. Слово як основна типологічна одиниця.
2. Семантична структура слова у німецькій та українській мовах.
3. Полісемія та омонімія у зіставному аспекті.
4. Порівняльно-типологічна характеристика фразеологізмів.

Змістовий модуль V

Тема 1. Порівняльна типологія речення німецької та української мов (2 год)

План:

1. Бінарність як структурна основа речення в порівнюваних мовах.
2. Синтаксична роль підмета і присудка та їх морфологічне вираження у німецькій та українській мовах.
3. Односкладні речення у двох мовах.

4. ТЕМИ І ЗМІСТ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Змістовий модуль I.

Thema 1. Vergleichende Typologie als Teil der allgemeinen Sprachwissenschaft. Gegenstand und Problematik des Kursus der vergleichenden Typologie der deutschen und ukrainischen Sprache (2 год)

Theoretische Fragen

1. Vergleichende Typologie als Teil der allgemeinen Sprachwissenschaft.
2. Zweige der linguistischen Typologie und ihre Erforschungsgebiete.
3. Typologische Methode.
4. Problematik der Strukturtypologie:
  - a) linguistische Universalien;
  - b) Metasprache;
  - c) Typologische Klassifizierung der Sprachen.

Literaturverzeichnis

1. Kleine Enzyklopädie: Deutsche Sprache. – Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1983. – S. 16-20, 61-65, 69-70.
2. Аракин В.Д. Сравнительная типология английского и русского языков. –Л., 1979. – С. 7-67.
3. Зеленецкий А.Л., Монахов П.Ф. Сравнительная типология немецкого и русского языков. – М.: Просвещение, 1983. – С. 5-30.
4. Кочерган М.П. Основи зiставного мовознавства. – К.: Видавничий центр «Академія», 2006. – С. 7-106.
5. Німецько-українські мовні паралелі. (Порівняльно-типологічна граматики) / За ред. Ю.О.Жлуктенка. – К.: Вища школа, 1977. – С.5-19.

Fragen zur Selbstkontrolle

1. Was gehört zum Erforschungsgebiet der vergleichenden Typologie?
2. Wodurch unterscheidet sich der typologische Vergleich vom comparativ-historischen?
3. Was bildet Grundlage der Strukturtypologie und der speziellen Typologie?
4. Welche absoluten und speziellen Universalien gibt es im Deutschen und Ukrainischen?
5. Was versteht man unter dem Begriff der Metasprache?
6. Welche Sprachtypen unterscheidet man nach der morphologischen Klassifizierung der Sprachen?
7. Zu welchem Sprachtyp gehören deutsche und ukrainische Sprachen? Warum?

Змістовий модуль III

Thema 1. Grundfragen der Typologie des Substantivs, des Adjektivs und des Verbs in zwei Sprachen (2 год)

Theoretische Fragen

1. Allgemeine Charakteristik des Substantiv und des Adjektivs in beiden Sprachen.
2. Kategorie des Numerus.
3. Kategorie des Genus.
4. Kategorie des Kasus.
5. Kategorie der Bestimmtheit und Unbestimmtheit.
6. Kategorie der Eigenschaft im Deutschen und Ukrainischen.
7. Kategorie des Aspekts und Aktionsarten der Verben.
8. Kategorie des Tempus und Genus.
9. Kategorie des Modus.

Literaturverzeichnis

1. Helbig G., Buscha J. Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht. – Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie, 1986. – S. 269-282, S. 299-320.
2. Kleine Enzyklopädie: Deutsche Sprache. – Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1983. – S. 154-163.
3. Зеленецкий А.Л., Монахов П.Ф. Сравнительная типология немецкого и русского языков. – М.: Просвещение, 1983. – С. 97-127.
4. Кочерган М.П. Основи зiставного мовознавства. – К.: Видавничий центр «Академія», 2006. – С. 181-220.
5. Німецько-українські мовні паралелі. (Порівняльно-типологічна граматики) / За ред. Ю.О.Жлуктенка. – К.: Вища школа, 1977. – С. 64-112, 134-148.

Fragen zur Selbstkontrolle

1. Wie werden Substantivformen im Deutschen und Ukrainischen gebildet?

2. In welchem Zusammenhang mit der Kategorie des Geschlechts steht das Deklinationssystem der Substantive in zwei Sprachen?
3. Welche formalen Merkmale des Geschlechts der Substantive gibt es im Deutschen und Ukrainischen?
4. Wie wird Numerus der Substantive in zwei Sprachen ausgedrückt?
5. In welcher Wechselbeziehung stehen Singulare- und Pluraletantum des Deutschen und Ukrainischen?
6. Wie unterscheidet sich die Gestaltung der Substantivparadigmen in der deutschen und ukrainischen Sprache?
7. Wie sind Besonderheiten des Gebrauchs der Kasusformen in zwei Sprachen?
8. Wie wird die Bedeutung der „Bestimmtheit-Unbestimmtheit“ im Deutschen und Ukrainischen realisiert?
9. Wodurch unterscheiden sich grammatische Kategorien und Formen der Adjektive in der deutschen und ukrainischen Sprache und worin sind sie ähnlich?
10. Wie sind Besonderheiten des Funktionierens der vollen und unvollen Adjektive im Deutschen und Ukrainischen?
11. Wie werden Steigerungsstufen der Adjektive in zwei Sprachen gebildet?
12. Welcher Unterschied besteht bei dem Gebrauch der Steigerungsstufen der Adjektive in behandelnden Sprachen?
13. In welcher Wechselbeziehung stehen persönliche und unpersönliche Verben in der deutschen und ukrainischen Sprache?
14. Stimmen deutsche absolute und relative, transitive und intransitive Verben mit den ukrainischen Verben überein?
15. Wie unterscheidet sich Bildung der Verbformen in der deutschen und ukrainischen Sprache?
16. Wie wird die Bedeutung des perfektiven und imperfektiven Aspekts im Deutschen ausgedrückt?
17. Welcher qualitative Unterschied besteht zwischen Zeitformen der Verben im Deutschen und Ukrainischen?
18. Wie werden Zeitformen der Verben in beiden Sprachen gebildet?
19. Wie unterscheidet sich Bildung und Gebrauch der Aktiv- und Passivformen der Verben in der deutschen und ukrainischen Sprache?
20. Wodurch unterscheidet sich der deutsche Imperativ vom ukrainischen?
21. Welche grammatischen Bedeutungen drückt der deutsche Konjunktiv aus?
22. Welche Gesetzmäßigkeiten gibt es bei dem Konjunktivgebrauch im Deutschen und Ukrainischen?

Praktische Aufgaben

1. *Bestimmen Sie den Unterschied (wenn es einen gibt) bei dem Ausdruck der Kategorie der Zahl in den folgenden deutschen und ukrainischen Substantiven.*

Nordosten, Südwesten, Mut, Unterricht, Schnee, Wolle, Tee, Sekt, Unrecht, Gepäck, Polizei, Obst, Verwandtschaft, Fleiß, Glück, Gebirge, Finanzen, Möbel, Eltern, Geschwister, Flitterwochen, Masern, Immobilien, Spaghetti, Shorts, Trümmer, Lebensmittel, Spirituosen, Niederlande, Alpen, Bermudas.	Північний захід / схід, золото, срібло, борошно, м'ясо, білизна, збіжжя, збрід, сміття, гамір, сметана, гнів, освіта, проводи, вершки, вечорниці, висівки, цінності, ворожіння, посиденьки, дріжджі, міліція, Бровари, Суми, Чернівці, Урал.
---	--

2. *Wie kann man Bedeutung der Artikel in folgenden Sätzen auf ukrainisch wiedergeben:*

1. Es war ein großes Zimmer. Das Zimmer hatte wenig Möbel.

2. Heute ist der Tag, auf den ich mich schon lange gefreut habe. Heute ist ein Tag, auf den ich mich schon lange gefreut habe.
3. Dort steht ein Mann. Der Mann trägt Arbeitskleidung.
4. Ich möchte mir ein Buch kaufen. Das Buch darf aber nicht zu teuer sein.
5. Es wird ein gebrauchtes Auto zum Verkauf angeboten. Das Auto hat einen neuen Motor.

3. *Welche grammatischen Bedeutungen und durch welche Mittel werden in folgenden Beispielen ausgedrückt?*

A. Der Junge – die Jungen, das Kind – des Kindes – dem Kinde, der Mann – die Männer, die Frau – der Frau, die Menschen – Menschen, der Wagen – die Wagen, ein Wort – das Wort.

B. Хата – хати – хаті, кінь – коні, руки – руки, дівчина – дівчино, нога – ногою, вчитель – вчителі, день – дня, люди – людям – людьми – людях.

4. *Finden Sie ukrainische Entsprechungen für unten angegebene Wörter und Wortgruppen und bestimmen Sie, wie grammatische Bedeutungen in ihnen ausgedrückt werden.*

Die Freundin, mit der Freundin, für die Freundin, bei der Freundin.

5. *Teilen Sie die unten angegebenen Wortformen in synthetische und analytische ein. Welche grammatischen Bedeutungen drücken Sie aus?*

A. Kleines, weibliche, die größte, schöner, lang – länger, mehr interessant;

B. Дійсний, найкращий, самий високий, більш різкий, чорний-чорний, білий – біла – біле.

6. *Finden Sie deutsche Entsprechungen zu den folgenden ukrainischen Adjektiven. Bestimmen Sie, wenn es möglich ist, ihre semantische Art und Steigerungsstufe:*

бібліотечний, адекватний, оригінальний, керамічний, щасливий, корисний, вузький, скорочений, розумний, відважний, упевнений, мамин, братів; сліпий, кривий, морський, піщаний, золотий, рідний, гарнесенький, малесенький, старшенька, теплесенький, німецький, швейцарський, цікавий, важливий, адаптований, відповідальний, відповідний, чотириповерховий, новостворений, всенародний, повсякденний, закарпатський.

7. *Erklären Sie, welche grammatischen Bedeutungen des Verbs und auf welche Weise (synthetisch/analytisch) in den angeführten Beispielen ausgedrückt sind.*

A. Lese – las, schreibe – schreibst – schreibt, sagte – hatte gesagt, werde lesen, wird gelesen, könne, hat erfüllt, werde tun, klingelte, waren gewesen, lief, warst gegangen.

B. Читав, пишу – пишеш – пише, прочитаю – буду читати, поспати – поспав би, темніє, їхали, будеш жити, заспіває, взяв би, поїхав, малюю.

8. *Übersetzen Sie folgende Sätze ins Ukrainische. Zeigen Sie den Unterschied bei dem Ausdruck der morphologischen Kategorien des Tempus, Aspekts und Modus in deutschen und ukrainischen Verben:*

1) „Er rührt sich ja gar nicht“, sagte Pinneberg. „Er wird schlafen. Er hat ja eben noch zu trinken bekommen, ehe wir losgingen“.

2) Keine Sorgen – er kommt. Ich mache das allein.

3) ... wie bald denn sah ich sie nicht mehr, hörte nicht mehr ihren festen guten Schritt durch das Haus, fand nicht mehr ihre Blumen auf meinem Tisch.

4) Es will regnen.

5) Wann soll die Post kommen?

6) Der ausgetrunkene Wein wurde gewöhnlich durch einen besseren ersetzt.

7) Um zehn vor sieben wird aufgestanden.

8) Die Linie BC sei eine gerade Linie.

9) Möge unsere Heimat gedeihen.

- 10) Nachdem wir alles erledigt hatten, fuhren wir nach Hause.
- 11) Die Bauern haben die Arbeit beendet, ehe die Sonne untergeht.

Literaturverzeichnis

1. Helbig G., Buscha J. Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht. – Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie, 1986. – S. 49-79, 137-159, 161-208.
2. Kleine Enzyklopädie: Deutsche Sprache. – Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1983. – S. 145-154.
3. Зеленецкий А.Л., Монахов П.Ф. Сравнительная типология немецкого и русского языков. – М.: Просвещение, 1983. – С. 127-158.
4. Кочерган М.П. Основи зiставного мовознавства. – К.: Видавничий центр «Академія», 2006. – С. 220-249.
5. Німецько-українські мовні паралелі. (Порівняльно-типологічна грамати́ка) / За ред. Ю.О.Жлуктенка. – К.: Вища школа, 1977. – С. 149-167.

Змістовий модуль IV

Thema 1. Grundfragen der vergleichenden Typologie des Wortschatzes (2 год)

Theoretische Fragen

1. Das Wort als Einheit der typologischen Beschreibung.
2. Semantische Wortstruktur in beiden Sprachen.
3. Polysemie und Homonymie in typologischer Hinsicht.
4. Phraseologie in typologischer Hinsicht.

Literaturverzeichnis

1. Kleine Enzyklopädie: Deutsche Sprache. – Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1983. – S. 277-279, 285-298, 307-322.
2. Зеленецкий А.Л., Монахов П.Ф. Сравнительная типология немецкого и русского языков. – М.: Просвещение, 1983. – С. 186-202.
3. Кочерган М.П. Основи зiставного мовознавства. – К.: Видавничий центр «Академія», 2006. – С. 294-348.

Fragen zur Selbstkontrolle

1. Wie ist die Aufgabe der vergleichend-typologischen Beschreibung des Wortschatzes von zwei Sprachen?
2. Was muss man im Fremdsprachenunterricht berücksichtigen, um semantische Fehler zu vermeiden?
3. Wie ist Polysemie in behandelnden Sprachen entwickelt?
4. Welche phraseologischen Einheiten unterscheiden sich im Deutschen und Ukrainischen und welche stimmen in ihrer Bedeutung überein?
5. Was ist unter den Lakunen zu verstehen?
6. Was ist der semantische Umfang des Wortes? Stimmt er in den verglichenen Sprachen überein?

Praktische Aufgaben

1. *Lesen Sie die unten angegebenen Wörter und Wortgruppen. Bestimmen und vergleichen Sie die Art ihrer Motivation in zwei Sprachen:*

A. Zischen, quaken, miauen, Brotfabrik, Tischbein, elektrische Birne, Handschuh, Mittagessen, Hals der Flasche, Herzklappe, Fischer, Künstler, Gold, golden, reifen, mildern, Behandlung;

B. Збір, збирач, вимога, вимогливий, товариський, гейкати, мекати, гелготати, сьорбати, квітень, квітневий, підкопуватися (під когось), носити каменя в пазусі, купатися в розкошах, липкий на руку, пастися в чужому зошиті.

2. Erklären Sie Bedeutung folgender Homonyme in zwei Sprachen:

A. Gefallen, allein, sprengen, Band, Schild, Leib, Mal, Leiter, Schloss.

B. Ключ, точити, топити, образ, порох, журавель, балка, баба.

3. Führen Sie synonymische Reihen zu den folgenden Wörtern an:

A. Meer, Dame, Antlitz, Pferd, die Bahn.

B. Боротися, обдумати, забезпечити, об'єднання, вогонь, оживити, білий, Вітчизна, святкувати, дбати.

4. Vergleichen Sie 4 Gruppen der phraseologischen Redewendungen in zwei Sprachen. Bestimmen Sie, welche von ihnen nur in einer Sprache existieren und welche ihre Äquivalente oder semantische Varianten in zwei Sprachen haben:

A. Tabula rasa, modus vivendi, alma mater, Apfel der Zwietracht, der rote Faden, panischer Schrecken, Sündenbock, Augiasstall, die verbotene Frucht;

B. Zwei Fliegen mit einer Klappe schlagen, das Kind beim Namen nennen, klein, aber fein, ein geriebener Kerl, Kalif auf kurze Dauer, eine Katze im Sack kaufen, Flitterwochen, zur Kenntnis nehmen;

C. Den Kopf verlieren, den Ton angeben, aufs Haupt schlagen, die Nase in etwas stecken, etwas aus den Fingern saugen, etwas für bare Münze nehmen, es ist nicht alles Gold, was glänzt, neue Besen kehren gut, da liegt der Hund begraben, wie Espenlaub zittern, wie Hund und Katze leben, müde wie ein Hund, schwatzen wie eine Elster, Alarm schlagen, Anlauf nehmen, alt und jung, Tag und Nacht, Schritt für Schritt;

D. Bis in die Puppen, vor die Hunde kommen, Pech haben, j-m einen Korb geben, etwas auf dem Kerbholz haben, das Gras wachsen hören, bei j-m in der Kreide stehen, die Ohren spitzen, Handwerk hat einen goldenen Boden, viele Köche verderben den Brei, Man darf den Teufel nicht an die Wand malen, Ende gut – alles gut, Neuer Herr – neues Recht, wie sieben Tage Regenwetter, wie Gott in Frankreich, des Pudels Kern, nach Kanossa gehen, Art und Weise, auf Schritt und Tritt, mit Kind und Kegel, zum Ausdruck bringen;

A. Альфа й омега, гордіїв вузол, жереб кинуто, канути в Лету, золотий телець, бути на сьомому небі, Пандорина скринька, пригріти гадюку в пазусі, глас волаючого в пустелі, блудний син, тридцять срібняків;

B. Дерти носа, народитися в сорочці, не знати ні бе, ні ме, що з воза впало, те пропало, скажеш гоп, як перескочиш, не спитавши броду, не лізь у воду, накивати п'ятами, що кому, а курці просо, не вчи вченого, нізащо в світі;

B. Водити компанію, володіти собою, волосся стає дибки, вразливе місце, грати на нервах, гучна слава, давати дорогу, дивитися великими очима, морочити собі голову, поширювати чутки, верзти/молоти нісенітницю, казав пан кожух дам;

Г. Збити з пантелику, дурне сало без хліба, пекти раки, скакати в гречку, товкти воду в ступі, ложка дьогтю в бочці меду, наговорити сім кіп гречаної вовни, на козаку нема знаку, товчється, як Марко в пеклі, ряст топтати, не спіши поперед батька в пекло, ти його хрести, а воно кричить „пусти”.

Змістовий модуль V

Thema 1. Elemente der syntaktischen Typologie der deutschen und ukrainischen Sprache (2 год)

Theoretische Fragen

1. Binäre Strukturgrundlage des Satzes in beiden Sprachen.
2. Syntaktische Rolle des Subjekts und Prädikats und ihre morphologische Äußerung.
3. Eingliedrige Sätze im Deutschen und Ukrainischen.

Literaturverzeichnis

1. Кочерган М.П. Основи зіставного мовознавства. – К.: Видавничий центр «Академія», 2006. – С. 260-293.

2. Зеленецкий А.Л., Монахов П.Ф. Сравнительная типология немецкого и русского языков. – М.: Просвещение, 1983. – С. 210-234.
3. Німецько-українські мовні паралелі. (Порівняльно-типологічна граматики) / За ред. Ю.О.Жлуктенка. – К.: Вища школа, 1977. – С. 168-197.

Fragen zur Selbstkontrolle

1. Welche Gleichheiten und Unterschiede weist die Strukturgrundlage des deutschen und ukrainischen Satzes auf?
2. Welche typologischen Eigenschaften der Syntax sind in beiden Sprachen gleich?
3. Wie ist syntaktische Rolle des Subjekts und Prädikats in behandelnden Sprachen?
4. Wie unterscheiden sich Ausdrucksformen des Subjekts und Prädikats im Deutschen und Ukrainischen?
5. Welche Eigenschaften des eingliedrigen Satzes sind im Deutschen und Ukrainischen typologisch und welche sind spezifisch?

Praktische Aufgaben

1. *Teilen Sie die angegebenen Wortgruppen in 3 Gruppen nach der Art der syntaktischen Verbindung ein. Geben Sie die Mittel an, wodurch diese Verbindung erfolgt. Vergleichen Sie die Ergebnisse in zwei Sprachen:*

A. Der Gipfel des Berges, Klavier spielen, heute Abend, langsam gehen, neues Kleid, die Ausbildung der Studenten, auf dem Bahnhof bleiben, den Artikel schreiben, dein Gesicht, die dunklen Tannen, in dem Zimmer stehen, sehr schwierig, ein Fest geben, roter Apfel;

B. Літній ранок, працювати чесно, зустріч на стадіоні, чесна праця, зібратися вранці, блакить неба, кілька хлопців, п'ять синів, любов до книги, час відпочити, слава Вітчизні, кожен з нас, завершити вчасно, максимум уваги, мрії про майбутнє, прямо зі школи, дорога до Києва, спасибі вам, сидять за столом.

2. *Übersetzen Sie folgende deutsche Sätze ins Ukrainische. Vergleichen Sie diese mit der Struktur der ukrainischen Sätze:*

1. Im Lesesaal wird nicht laut gesprochen.
2. Dann wurde nochmals an die Tür gebumst.
3. Hilfe!
4. Entschuldigung!
5. Es zieht. Es donnert.
6. Georg war es geglückt.
7. Man bestimme die chemische Zusammensetzung des Stoffes.
8. Erwärmt man einen Körper, so dehnt er sich aus.
9. Man lernt, solange man lebt.
10. Geschenkten Gaul sieht man nicht ins Maul.
11. Aufgestanden!

3. *Übersetzen Sie folgende ukrainische Sätze ins Deutsche und vergleichen sie mit der Struktur der deutschen Sätze:*

- 1) Неділя. Небо. Вітер. Дзвони.
- 2) Мені жаль його стало.
- 3) Шлях був короткий.
- 4) Мені весело.
- 5) У нього нема капелюха.
- 6) Тобі можна їсти морозиво.
- 7) Його тіпало, як у лихоманці.
- 8) Щось мені не сидиться.
- 9) Переказам не було кінця.

10) Мені з цим не справитись.

11) Принести кави?

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Змістовий модуль I.

Тема 1. Предмет і завдання курсу порівняльної типології

План:

1. Типологія і зіставне мовознавство.
2. Типологія і характерологія.
3. Універсологія.
4. Різновиди типологічної класифікації мов.

Тема 2. Історія типологічних досліджень

План:

1. Характеристика основних положень класифікуючої типології (Ф. і А. Шлегелі, В. Гумбольдт, А. Шлейхер, Г. Штайнталь, Ф. Містелі, Н. Фінк, Ф. Ф. Фортунатов).
2. Аналіз характерологічної концепції типології (В. Скалічка, В. Матезіус, Е. Леві, П. Гартман).
3. Розгляд концепцій ступінчастої типології (Е. Сепір, Дж. Грінберг).
4. Основні риси типології мовних систем (М. С. Трубецькой, А. В. Ісаченко, Т. Мілевський, Ч. Базель).
5. Типологічні дослідження вітчизняних учених (Ю. О. Жлуктенко, І. І. Мещанінов, Б. А. Успенський, Г. П. Мельников, В. Н. Ярцева, М. М. Гурман і т.д.).

Тема 3. Методика типологічного аналізу

План:

1. Теорія детермінанти Г.П.Мельникова та можливість її застосування для типологічних досліджень.
2. Характеристика методу типологічних індексів Дж. Грінберга та сфера його використання в типології.
3. Дистрибутивний метод та його місце в системі типологічних методів.
4. Метод безпосередніх складників, його переваги і недоліки.
5. Аналіз особливостей трансформаційного методу та його використання для розкриття типологічно важливих рис зіставлюваних мов.

Змістовий модуль II.

Тема 1. Порівняльно-типологічна характеристика фонемних систем

План:

1. Порівняльна характеристика алофонів голосних і приголосних фонем у двох мовах.
2. Методи і способи навчання та вироблення навичок правильної вимови німецьких фонем у школі і вищих навчальних закладах.
3. Практичні завдання:
  1. *Finden Sie in den gegenübergestellten deutschen und ukrainischen Wörtern gleiche und unterschiedliche phonologische Oppositionen:*
A. Mutter – Butter, machen – lachen, dein – sein, Zeit – weit, bieten – bitten, fühlen – füllen, Wahl – Wall, Bühne – Biene, Münze – Minze, Bein – Bahn, Zaun – Zahn, Bräute – Brote, packen – backen, finden – winden, Enge – Egge, passen – fassen, locken – lochen, Mappe – Matte.

В. Бас – вас, бам – гам, пень – день, бік – рік, був – дув – гув, брати – драти – грати, віл – тіл – кіл, був – дув – чув – гув, пік – тік – сік, піл – діл – тіл – кіл, він – кін – гін, пив – лив – шив – рив, піч – ніч, бал – зал, бік – тік, дар – бар, там – сам, бук – лук, син – синь.

2. *Analysieren Sie phonetische Struktur der unten angegebenen Wörter und bestimmen Sie Vokale und Konsonanten, die nur für deutsche oder ukrainische Sprache typisch sind:*

A. Pferd, Tee, Zunge, gingen, Nacht, heißen, Hund, Bäume, Traum, Apfel, nicht, windig, Übung, Mai, Pfau, küssen, öffnen, mögen, heute, mich, Meinung, Dampf, wichtig, singen, müssen, greifen, aber, Person, Tier, still, für, kühl, bleiben.

В. Гість, гримати, стяг, громадський, хоровий, нагір'я, розрісся, мимохідь, ляльковий, дзеленькати, цвяхи, дзявоніти, ворітця, боротися, змагання, в'їзд, громаддя, цвірінькати, цяцькатися, дзенькати, щасливий, в'юнище.

3. *Charakterisieren Sie die Art der Assimilation in den unten angegebenen Wörtern:*

A. Das Bild, Aufbau; sagst, entdecken, Grundsatz, Durchgang, das Silber, bittet sie, es blitzt, sind sie, die Ausgabe, entsagen, Absatz, aufgeben, haben, Lippen, Hacken, sagen, Kongress, konkret, Kind, Kalb, Vöglein, üblich, lang, Wind, Tag.

В. Бджола, (на) з'їзді, безпечний, безхвостий, сміється, к бісу, з жита, зжитий, безчестя, у діжці, у пляшці, принісши, квітчати, з саду, у казці, у низці, у книжці, вогкий, вокзал, з-під, без шапки, боротьба, зілося, з хати, багатства, кігті, нігті.

Тема 2. Порівняльно-типологічна характеристика суперсегментних засобів

План:

1. Порівняльно-типологічна характеристика складових структур німецької та української мов.
2. Типологічні показники фразового й синтагматичного наголосів та наголосу акцентної групи, пауз і темпу мовлення
3. Комунікативні типи інтонації у порівнюваних мовах.
4. Практичні завдання:

Praktische Aufgaben

1. *Analysieren Sie Akzentuierung in folgenden deutschen und ukrainischen Wörtern und zeigen Sie, ob in den verglichenen Sprachen a) ständige oder bewegliche Betonung, b) Haupt- und Nebenakzent existiert oder nicht existiert.*

Das Leben, leben, malen, fehlen, die Ehre, lesen, das Lesen, das Papier, der Aspirant, die Parade, bezahlen, die Abfahrt, verlieren, die Anzahl, mitziehen, das Versteck, anbieten, entfliehen, mitfahren, die Fremdsprache, das Esszimmer, die Mittelschule, das Fensterbrett, das Studentenheim, das Stadtzentrum, das Foto, die U-Bahn, damit, woraus, davon, wozu.	Байдуже, байдужість, вимога, вимогливість, запитання, завдання, обґрунтувати, обґрунтування, найневтішніший, недовиторгуваний, псевдореалістичний, щонайменше, вищепойменовані, державно-правовий, розграбовувати, зернозбиральний, щиросердечність, перекотиполе, підтакувач, ясно-зелений, чорно-білий.
--	---

2. *Lesen Sie die unten angegebenen deutschen und ukrainischen Wörter und bestimmen Sie gleiche und unterschiedliche Eigenschaften der Wortbetonung in behandelnden Sprachen.*

Atom – atomar, Katastrophe – katastrophal, Zentrum – zentral – zentralisieren, Kontinent – kontinental, China – Chinese – chinesisch, original – Originalität, real – realistisch – realisieren – Realität, Variante – Variation, Vagabund – vagabundieren, Kontrolle –	Англія – англійський, анотувати – анотація – анотаційний, байдикувати – байдики, бджола – бджолиний, дикий – здичавілий, вага – ваговий, веселити – веселість, виселяти – виселений, молоко – молочний, наймит – наймитувати, носити – ношений,
---	---

kontrollieren, Charakter – Charaktere – charakteristisch, Professor – Professoren, Motor – Motoren.	переривати – перерва, оригінал – оригінальний, ріг – рогач – роговий, сам – самотній – самотина.
---	--

3. Lesen Sie die unten angegebenen deutschen Wörter mit den möglichen Akzentuierungsmodellen und stellen Sie den distinktiven Unterschied fest.

August : August, modern : modern, übersetzen : übersetzen, wiederholen: wiederholen, unterrichten : unterrichten, umgehen : umgehen.

4. Betonen Sie richtig folgende ukrainische Wörter und bestimmen Sie distinktive Funktion der Wortbetonung.

замок (S): замок (S), мука (S): мука (S)	дорога (S), дорога (Adj)
пори (Spl): пори (Sgen): пори (V imp), заняття (S): заняття (S)	коса (S): коса (Adj), коси (Spl): коси (Sgen oder V imp)
сестри (Spl): сестри (Spl): сестри (Sgen)	тепла (Sgen): тепла (Adj)
ходи (S): ходи (V imp)	свята (Sgen): свята (Adj)
левади (Spl): левади (Sgen)	багатію (Sdat): багатію (V)
корови (Spl): корови (Sgen)	поперек (S): поперек (Prär)
голубці (Spl): голубці (Sdat)	рачки (Spl): рачки (Adv)
кленові (Sdat): кленові (Adj)	шкода (S): шкода (Adv)
говірка (S): говірка (Adj)	луска (S): луска (V), попри (Prär): попри (V imp)
вимови (SgenSpl): вимови (V imp)	приклад (S): приклад (S)

Змістовий модуль III.

Тема 1. Типологія морфологічних систем. Способи вираження граматичних значень

План:

1. Критерії типологічного зіставлення морфологічних систем.
2. Синтетичні способи вираження граматичних значень у німецькій та українській мовах.
3. Аналітичні способи вираження граматичних значень у двох мовах.
4. Типологія частин мови.

Тема 2. Типологія граматичних категорій

План:

1. Категорія роду у німецькій та українській мовах.
2. Категорія числа у порівнюваних мовах.
3. Категорія відмінка.
4. Категорія означеності.
5. Категорія ступенів порівняння.
6. Категорія часу в німецькій та українській мовах.
7. Категорія виду.
8. Категорія стану в порівнюваних мовах.
9. Категорія способу.
10. Категорія особи.

Змістовий модуль IV.

Тема 1. Порівняльна типологія лексико-семантичних систем

План:

1. Принципи і методи порівняльного дослідження лексики.
2. Фонова лексика. Слова-символи у двох мовах.
3. Полісемія. Специфіка переносних значень у порівнюваних мовах.
4. Національна специфіка фразеологізмів.

Тема 2. Порівняльно-типологічна характеристика словотворення

План:

1. Семантичний принцип порівняльного дослідження словотвору.
2. Формально-структурні типи слів у двох мовах.
3. Словотвірна потенція різних класів слів.
4. Практичні завдання:

1. *Ordnen Sie die unten angegebenen suffixalen Wörter nach dem jeweiligen Wortbildungstyp. Welche Wortbildungstypen sind in verglichenen Sprachen mehr und welche weniger produktiv?*

A. Lehrer, Beobachtung, Schläfer, Tischlein, Wüterich, Bastler, silbern, stolzieren, weichen, Komiker, Rentner, Arbeiter, Säugling, Feigling, Forschung, Malerei, Sorge, Sucht, Kätzchen, steinern, trocken, Besprechung, Kenntnis, Wächter, Sprache, Grobian, säubern, welken, gläsern.

B. Слухач, казкар, полтавчанин, учитель, постачальник, технік, сівба, витівка, видіння, звільнення, буття, турбота, данина, грюкіт, братик, ніженька, квіточка, ялинка, лісок, деревце, татусь, волоцюга, піщаний, скляний, темніти, одужувати, сохнути, соєвий, головань, здоровезний, малюсінський, гарненький, ледацюга, морозище, зубець, ворожеча.

2. *Bestimmen Sie, zu welchem Typ die unten angegebenen zusammengesetzten Wörter gehören. Welche Strukturtypen der Komposita sind in behandelnden Sprachen mehr und welche weniger produktiv?*

A. Milchkanne, Schreibutensilien, Kinderwagen, hineinbringen, dahingehen, zurückbleiben, bitterschwer, himmelweit, mäuschenstill, stockdunkel, herunterholen, hereinnehmen, Brotscheibe, Haustür, Regenschirm, Großeltern, Hauptgedanke, Kleinwohnung, Hörtext, Schlafzimmer, Stehlampe.

B. Легкоатлет, сухофрукти, вітродвигун, білоручка, лісотундра, сороконіжка, самоаналіз, жовтоцвіт, зернохочище, самоаналіз, довгоносик, скалозуб, високочолий, верховодити, марнотратити, серцеїд, яскраво-синій, криголам, білосніжний, багряно-червоний, лимоннокислий.

Змістовий модуль V.

Тема 1. Порівняльно-типологічна характеристика словосполучення

План:

1. Типи й види синтаксичного зв'язку й синтаксичних відношень.
2. Основні критерії виділення типів словосполучень.
3. Типи атрибутивних словосполучень у зіставлюваних мовах.
4. Типи об'єктних словосполучень у порівнюваних мовах.

Тема 2. Порівняльна типологія речення

План:

1. Типологія членів речення.
2. Типологічні характеристики порядку слів у реченні в зіставлюваних мовах
3. Вираження заперечення у двох мовах.
4. Актуальне членування речення у німецькій та українській мовах.

6. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ:

Лекційний курс

- тексти лекцій з порівняльної типології німецької та української мов (автор Петрова О.В.);
- методичне забезпечення самостійної роботи студентів з опрацювання лекційних модулів: «Навчально-методичний комплекс з теоретичних дисциплін (для студентів V факультету іноземних мов)». – Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2005.
- система діагностики засвоєння навчального матеріалу лекцій: перелік запитань для самоконтролю розуміння змісту лекційного матеріалу.

Семінарські заняття

- інструктивно-методичні матеріали до семінарських занять: «Навчально-методичний комплекс з теоретичних дисциплін (для студентів V факультету іноземних мов)». – Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2005.
- інформаційне та методичне забезпечення самостійної роботи студентів:

Рекомендована література:

1. Аракин В.Д. Сравнительная типология английского и русского языков. – Л., 1979.
  2. Артемчук Г.І., Назарук П.М. Порівняльна типологія німецької і української мов: Практикум із словотворення. – К.: Вища школа, 1988.
  3. Зеленецкий А.Л., Монахов П.Ф. Сравнительная типология немецкого и русского языков. – М.: Просвещение, 1983.
  4. Кочерган М.П. Основи зіставного мовознавства. – К.: Видавничий центр «Академія», 2006.
  5. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства. – К.: Видавничий центр «Академія», 2006.
  6. Німецько-українські мовні паралелі. (Порівняльно-типологічна граматики) / За ред. Ю.О.Жлуктенка. – К.: Вища школа, 1977.
- система діагностики: критерії оцінювання відповідей на теоретичні запитання та практичних завдань.

Самостійна робота студентів (*самостійне вивчення частини змісту програмового матеріалу*)

- методичні рекомендації з виконання: «Навчально-методичний комплекс з теоретичних дисциплін (для студентів V факультету іноземних мов)». – Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2005.
- система діагностики: перелік контрольних запитань з тем, які виносяться на самостійне опрацювання; критерії оцінювання самостійної роботи.

7. ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Аракин В.Д. Сравнительная типология английского и русского языков. – Л., 1979.
2. Артемчук Г.І., Назарук П.М. Порівняльна типологія німецької і української мов: Практикум із словотворення. – К.: Вища школа, 1988.
3. Зеленецкий А.Л., Монахов П.Ф. Сравнительная типология немецкого и русского языков. – М.: Просвещение, 1983.
4. Кочерган М.П. Основи зіставного мовознавства. – К.: Видавничий центр «Академія», 2006.
5. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства. – К.: Видавничий центр «Академія», 2006.
6. Навчально-методичний комплекс з теоретичних дисциплін (для студентів V факультету іноземних мов). / Уклад.: Кучинський Б. В., Петрова О. В., Воронкова Н. Р. – Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2005.
7. Німецько-українські мовні паралелі. (Порівняльно-типологічна граматики) / За ред. Ю. О. Жлуктенка. – К.: Вища школа, 1977.

Додаткова:

1. Гак В.Г. Сравнительная типология французского и русского языков. – Л., 1977.
2. Нариси з контрастивної лінгвістики. – К., 1979.
3. Немецко-русские языковые параллели / А. В. Федоров, Н. М. Кузнецова, Е. Н. Морозова, И. А. Цыганова. – М.: Изд-во литературы на иностранных языках, 1961.
4. Очерки русско-немецкой контрастивной грамматики / Б. М. Балин, В. М. Бунеева, Н. В. Зарайская, Е. Е. Тогунова, А. Н. Шомин. – Калинин, 1982.
5. Admoni W. G. Der deutsche Sprachbau. – М., 1966.
6. Helbig G., Buscha J. Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht. – Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie, 1986.
7. Kleine Enzyklopädie: Deutsche Sprache. – Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1983.
8. Kosmin O.G., Bogomasowa T.S., Hizko L.I. Theoretische Phonetik der deutschen Sprache. – М.: Высшая школа, 1990.
9. Oguy O.D. Lexikologie der deutschen Sprache. – Winnyts'a: Nowa knyha, 2003.
10. Stepanova M.D., Černyševa I.I. Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache. – М., 1975.
11. Steriopolo E.I. Theoretische Grundlagen der deutschen Phonetik. – Winnyts'a: Nowa knyha, 2004.